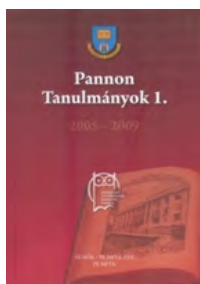

A(z) tanulmány(írás) mint önmegértés

Géczi János – Horváth Géza (szerk.): *Pannon tanulmányok 1.*

„A kultúrában létezésünk folyamán – amelyet eközben külső nézőpontnak hazudunk – az egyes művekhez, stílusokhoz, formákhoz kötődő, többé-kevésbé általánosan bevett vagy éppen azok ellen megfogalmazódó, úgynevezett »mondanivalókat« kívánunk alátámasztani, vagy éppen megdönteni bizonyos érvekkel, művészi eszközökkel, magyarázatokkal.” A fenti, az általam tárgyalandó kötetben *A lineáris és a nemlineáris kultúráról* címmel közölt tanulmányból (Nagy Gyula) idézett tételmondat – még ha ez eredendően nem is tartozik a dolgozat célkitűzéseibe – az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb irodalomelméleti gondolatrendszerének, a dekonstrukciónak a hermeneutikával folytatott vitáját meglehetősen tömörséggel foglalja össze, miközben saját retorikai stratégiáját, jelesül az adott mű koherens, valamilyen értelmezői közösség relatíve hosszú időre érvényes interpretációjának lehetőségét tagadó alapállását, s az erről való meggyőzés szándékát a legkevésbé sem igyekszik leplezni. A kultúraelmélet és az irodalomtudomány persze – gondoljunk csak Lotman centrum-periféria, vagy Barthes mű-szöveg fogalompárjára – régóta tisztában van a fent említett alapvetéssel, mégis azt kell mondanunk, hogy a hazai középiskolai irodalomoktatás szereplői (dacára az egyetemeken zajló ellentétes törekvéseknek) elhanyagolható

mértékben vesznek erről tudomást. A probléma illetően természetű felvetése látszólag nem tartozik szorosan egy tanulmánykötet bemutatásához, ám ha csak egy kicsit is tágabban értelmezzük eme, fiatal kutatók eredményeit összefoglaló kötet lehetséges hozzáadékát, motivációját, azt éppen

az itt szereplő szerzőknek az oktatás területére való remélhető belépésében jelelhetjük meg. Mert legyen ma bármennyire is kétségbejítő az a szakadék, amely a Nagy Gyula által leírt, s a fiatal generációk által megtapasztalt jelenségek, valamint a középiskoláink többségében uralkodó módszertan között fennáll, annak fokozatos elfogadásában kell bízunk, „hogy nincs helyes vagy helytelen, csupán sok szempontú helyes és sok szempontú helytelen létezik”. És ezzel a kijelentéssel elméletben feltehetőleg nemcsak a hermeneutika és a dekonstrukció, hanem a kultúratudomány elméletirői is egyetértenének.

Az utóbbi mondat feltételes módja azonban a legkevésbé sem véletlen. Mindenki, aki diákként vagy oktatóként valaha is részt vett a tudományos diákköri munkában, a saját bőrén tapasztalhatta meg az egyes elméleti iskolák között zajló áldatlan tudománypolitikai harc negatív hatásait. Érdemes lenne egyszer egy olyan kimutatást is készíteni, amelyik azt összegezné, mennyi ígéretesnek induló, de a tudomány szakmainak álcázott vitái elől

pánikszerűen menekülő tehetséget veszítettünk el az elmúlt húszegynéhány évben. Ezen meglátások előrevetítését azért is tartom fontosnak, mert minden tiszteletem azoké, akik a fentiek tudatában is vállalják a sokszor minden realitást, korrektséget mellőző megmérettetést.

A Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karán zajló irodalomtudományos kutatás alapvető elméleti beágyazottsága a Humboldt-Potebnja-féle nyelvelmélet, valamint a Heidegger, Gadamer, Ricoeur nevével fémjelezhető hermeneutikai gondolkodás terében helyezhető el. A dolgozatok középpontjában ennek megfelelően az írás és az olvasás mindenkori tétje áll, sok helyütt rendkívül eredeti elméleti kitételekkel, eredményekkel párosulva. Külön ki kell emelni Barna Zsuzsanna *A teremő csók szimbóluma Ady Endre költészetében*, valamint Komáromi Sándor *A nyelvben tapasztalt EMBERség. A dráma nyelvi formációinak, illetve a nyelv és dikció problematikájának vizsgálata Sütő András Káin és Ábel című drámájában* címmel közölt elemzéseinek egyes belátásait. Előbbi szerző tulajdonképpen a teljes Ady-korpusz áttekintésére alapozva rendkívül meggyőző módon követi végig a csók kulturális szimbólumból szövegténné való átminősülésének folyamatát (csók → költői gondolatban megújuló nyelv mint megismerés), miközben sikerül azt a szerző ricœuri értelemben vett megtörténéssel és a korszak képzőművészeti, elsősorban festészeti alkotásainak értelmezői mezőbe történő bevonásával összekapcsolnia. Komáromi Sándor Bécsy Tamás szerzői instrukciókról tett megállapításait, miszerint ezek nem tartoznak a dráma szövegéhez, hiszen nem jelenítenek meg viszonyokat, gondolja tovább, amennyiben Bécsy meg-

állapítását a dráma textúrájának kettészakításaként értelmezi, s ellenében a dráma szövegének nyelvi szerveződését az instrukciók megképezte metaforikus potenciállal hozza szoros kapcsolatba.

Ugyanakkor nem mehetünk el szó nélkül ama tény mellett sem, hogy néhány szövegértelmezésben, így Barna Zsuzsannaéban is zavaró módon bukkan fel a disszemináció fogalma. Bár a költői (irodalmi) textus a jelentések megsokszorozásában érdekelt, a jelentésszóródás alapvetően dekonstruktivista beágyazottságú fogalom, amelyet nem szerencsés a kommunikatív nyelv pragmatikusságával szembeállítani, azaz a szemantikai pluralitás szinonimájaként használni. Éppen ez az a pont ugyanis, amelyen hermeneutika és dekonstrukció elválik: a disszemináció terminusa mentén az a József Attilai értelemegész kérdőjeleződik meg, amelyet a legtöbb tanulmány írója közös elméleti alapvetésként fogad el.

Szólni kell még a kötet másik két fejezetéről, az irodalom-, illetve a művelődés- és színháztudományi blokkot követő nyelv-, valamint társadalomtudományi szekcióról. Előbbi mindössze egyetlen dolgozattal képviselteti magát: Pap Kinga alapos elemzése azonban (*Költészet, nyelvi erő, misztérium a Halotti Beszédben*) feledteti az olvasóval a kötet illetően aránytalanságát. A szerzőnek sikerül bizonyítania, hogy a *Halotti beszéd* olyan egyedülálló és költőinek (!) mondható nyelvi teljesítmény, amelynek – kimunkáltsága is ezt látszik alátámasztani – számos előzménye lehetett. A nyelvi elemzés során pedig különösen nagy hangsúlyt kapnak az olyan interpretációs műveletek, mint például a nyelvtörténet és a katolikus dogmatika áttekintése nyomán a *ma-*

laszt és a *kegyelem* szavak szemantikai szétválasztása.

A társadalomtudományi cikkek között Boros Gabriella kutatásainak eredménye különös figyelmet érdemel (*Egy álom megvalósulása. A Szezei-csatorna építését meghatározó politikai küzdelmek*). A dolgozat részletes bemutatása helyett (címe önmagáért beszél), csak annyit szeretnék megjegyezni, hogy az önmagán túlmutató létevel bizonyítja egy a jövőben Veszprémben

felállítandó Történelemtudományi Tanszék szükségességét és létjogosultságát. Mielőtt azonban bárki engem is elfogultsággal vádolna, még ide írom: a szerző csak névrokonom...

(Válogatás a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karának díjnyertes tudományos diákköri dolgozataiból. PE HÖK – PE MFTK TDT – PE MFTK, Veszprém, 2010)

VASS NORBERT

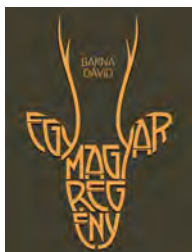
Egy magyar kritika

Barna Dávid: *Egy magyar regény*

Barna Dávid *Egy magyar regény* című kötetének hátsó borítója vallomást, korrajzot, képzeletbeli portrét, továbbá egy örök klasszikussal vívott lenyűgöző küzdelmet és párbeszédet ígér. Nem kevés. Nagy érdeklődéssel, őszinte reménykedéssel kezdtem hát neki a könyvnek,

de korrajzot alig leltem benne. Portrét is csak igen skicceset, a párbeszédet meg inkább éreztem művinek, mint küzdelmesnek. S noha a vallomás finoman épül a szövegtestbe, a végeredmény második olvasásra sem nyűgözött le. A most következő sorok adta szűk keretben ezért azon töprengök el, vajon miért nem működött nálam „*a magyar irodalom váratlan felfedezettjének*” kötete, és miért nem érzem szükségét, hogy belátható időn belül harmadszor is kézbe vegyem.

Az *Egy magyar regény* kiváló ötletet vet fel. Látszólag a Móricz Zsigmond

időskori szerelméről szóló szöbeszédet választja témájául, illetve azt a színjátékot próbálja megragadni, amellyel a kisasszony és a nagy író viszonya járt, vagy járhatott. A közvélemény, de a család előtt is titokban illetlenség tartani ezt a testileg-lelkileg felszaba-

dító, a társadalmi normák szempontjából viszont kifogásolható kapcsolatot. „*Megengedheti-e magának Móricz Zsigmond, a nemzet nagy írója, hogy egy kis lelencsel, egy kis utcalánnyal hozzák szóba?*” – szegezi a kérdést a regénybeli írónak váltni készülő felesége. És attól fogva bujkál, bujálkodik és hazugságok hálójába bonyolódik a különös pár. A szerző és elbeszélő viszont – aki a Barna Dávid pszeudoníma mögé bújik – érzésem szerint hiteltelenül és vázlatosan idézi meg a Móricz-történetet, és leginkább arra használja fel, hogy saját, fiktív családtörténetével keresztesse.

Izgalmasan hangzik. Azért még-hozzá, mert – ismerjük el – mindnyájan kíváncsiak vagyunk a művek mögött megbújó emberre, a szerző titkaira, mindennapjaira. Az *Egy magyar regény* viszont szinte alig beszél szereplőiről. Szívesebben említi a Móricz Zsigmond nevű, író foglalkozású és szőrös hasú hősének meredő falloszát, mintsem bárminemű tulajdonságával, jellemvonásával bíbelődne. Szó sincs prüdségről. Az időskori kanság naturalista megjelenítése – ha túlzott is – mindenképpen hiteles. A szexualitás kendőzetlen megjelenítése Móricz naplőbejegyzéseiből is ismerős lehet. Csak hát a regényben hiába keressük a fikatív fallosz mögötti fikatív író igazira megírt jellemét. A roppant fütykös jóformán elfedi a szereplő minden egyebét, „móriczságostul”, férfiaságostul. A jól öltözött, idősödő, testes úr kilép a pesti éjszakába, pár odavakkantott szóval felcsíp egy kis árvalánykát, beleesik, Higgins professzorként menedzseli és kitarítja. De közben szavát, gondolatát alig halljuk. Az elbeszélő elmulasztja beszéltetni, így jóformán csak eszik, alszik, vagy élvez.

Jobban megírt – kár, hogy jóval rövidebb, az első fejezetet követően csak egy-egy elkalandozott gondolatfoszlány, üde képzettársítás erejéig szűrődik a szövegbe – az elbeszélő család-történetének szála. Napi események keverednek benne álmallegóriákkal, híradórészletekkel, kitalált emlékmorzsákkal. Az elbeszélő szabadkozik, ugyanakkor cinkosan kacsint is, amikor azt állítja: „Nagy kihívás a meg nem történt események utólagos rekonstrukciója.” Pedig a vallásosság, a zsidó hit mint lapangó, „eltitkolt betegség” meglelése szépen ér össze a Móricz-szállal és működik a pótmamák és pótpapák párhuzamba állítása is.

Noha helyenként roppant erős, lírai szépségű részeket tartalmaz, összességében mégiscsak egyenetlen színvonalú a szöveg. Szikár, pontos rajzolatot ad a kilencvenes évek nikotintól megsárgult tapétájú, „langyos közönyben” csordogáló, fullasztó és szelíd alkoholizmustól delejes, csendes családi tűzfészkeről, és ígéretesen indítja a két háború közötti főváros megidézését is. Ebben a részben található a könyv talán legszebb, megbabonázó bekezdése: „Mint két mágnes, úgy hevert a város két darabja ezen a szeptemberi kora hajnalon, a Pest és a Buda, hadd mondjam így, ahogy a személyneveket névelősítik a magyar fővárosban, az István, akár a németek, der Stefan; fémess mattfeketén húzódott a Duna csikja a két ellentétes pólusú város között. És mint valami óslény váza, úgy feszült a folyó fölött a sötét acélhíd.” És hadd tegyem hozzá azt is sietve, hogy ezt követően elvéve találni csak ehhez hasonló leíró részeket a regényben. A könyv ehelyett villanásnyi kamaraepizódokból, szűkszavú párbeszédéből építkezik. Azt gondolhatná a gyanútlan olvasó, hogy a külsőket nyilván a belsők árnyaltabb megismertetése érdekében áldozza be a szerző, de hát a párbeszédei hallgatógok, vagy manírosak, és – mint arra korábban már kitértem – a lélekrajz sem mélyül el.

A szövegtestnek jóformán a nyolcvan százalékát a kidolgozatlan, elnagyolt Móricz-történet teszi ki. Egy beleváló regény gazdagsága sokszori újraolvasásra, újbóli felfedezésre hív, minden lapján kincseket tartogat, alkalomról alkalomra más és más rétegeit mutatja meg, az *Egy magyar regény* háttere viszont az izgalmas felütés után csakhamar kifakul. Sőt, szinte el is tűnik a tér, amint az elbeszélő – szándéka szerint – a megidézni kívánt harmincasnegyvenes évek világáról ír. Azt csupán néhány odavetett, afféle hangulatfestő-

nek szánt megjegyzéssel, felvázolt üres folyosókkal, atmoszférátlan kávéházakkal, egy sötét antikvárium alig látható polcsoraival és elrajzolt vidéki házzakkal érzékelteti. Mindezzel nem is lenne semmi probléma, ha a kopár külszín alatt nem kongana a belbecs.

Egyenetlen színvonalúnak mondtam a szöveget, és fentebb jól megírt részei közül idéztem. Kontrasztként következzen egy részlet, a kidolgozatlanabb feléből is. Ebédjelenetbe csöppenünk Leányfalun. A vendéglátó Móricz, a szakácsnő a fiatal szerető, a vendég Móricz egyik lánya és a férje. Innen a részlet:

„- Szedjetek – szólt aztán a csöndet megörve a férfi. – Jó borsóleves.

Zsóka fogta a merőkanalat, merített a tányérjába, majd Péter is. Aztán az após, végül Kati. Jó étvágyat kívántak egymásnak, és hozzáláttak az evéshez.

– Finomat főztél – mondta az úriember, és rámosolygott a szakácsnőre a nagy kanalazás közepette.

– Hozz nekem egy pohár vizet, légy szíves – fordult a leves elfogyasztása után Katihoz az úr nagylánya.

– Péter, te nem kérsz? A fejembe száll ez a bor.

– Nem, köszönöm – válaszolta Péter.

(...) A második fogás rántott csirke volt törtkrumplival és tejfölös uborkasalátával. Minden rendben folyt az ebéd alatt. Kulturáltan beszélgettek. Desszert nem volt.”

Szándéka szerint fojtott feszültséget, a felszín alatt dühöngő indulatokat hivatott bemutatni a szövegrész, de mindez elveszik kímélttségében, modorosságában, a már-már iskolás fogalmazásban. Az az érzésünk, hogy lemaradunk a jó sztorikról. Az elbeszélő – mintha féltve rejtegetné előlünk hőseit – egyszerűen nem részeltet bennük, csak a fentihez hasonlóan sekélyes, szótlán, sablonpárbeszédbe enged belehall-

gatnunk. Epizódszerű, kihagyható, semmitmondó részek következnek egymásra. Körvonalazzák ugyan a késői Móricz-kapcsolat ívét – szebben a haláltusát –, mégsem látjuk élesen, miként is élte azt meg a rendhagyó pár és környezete. A pillanatnyi riadtságon túl semmi funkcióval nem bír például a kisfiú – az állítólagos közös gyerek – elkallódása az állomáson, az utazást pedig az író alussza végig, vagyis elmarad a nagyapának hitt apa és fia közti interakció. Be kell érünk annyival, hogy miután felébredt, „(...) Pestig mindenféle vicces történetekkel mulattatta a kisfiút saját gyerekkorából.” A szereplő, aki a regény elején buja éjszakai kalandorként, majd csacsi szerelmesként lép elénk, ahelyett, hogy hús-vér ember, kidolgozott karakter válna belőle, a jelenetek többségében egydimenziós papírfigura marad. Vázlat csupán.

Móricz Virág azt írja az *Apám regénye* előszavában, hogy „(...) ha nem mondtam el mindent, kortársai, író- és munkatársai, barátai és »fiai« kiegészítik majd, teljessé teszik írói arcképét.” A könyv elmulasztja, még pontosabban önként mond le róla, hogy az író, vagy általánosabban: a korosodó férfi utolsó nagy találkozásának és időskori szenvedésének tükre legyen. És alig kínál valamit cserébe. Regényanyagának éppenséggel megfelelt volna az elbeszélő családtörténete, ami a Móricz-szál nélkül is elég izgalmas, csak hát – tehetjük hozzá – kétségkívül kevesebb marketingértékkel bír. Fájó, hogy két kiváló ötletet hagy kidolgozatlanul a könyv. Egy helyen mindenesetre azt ígéri, hallunk még Barna Dávid felől. Bízunk benne, hogy akkor többet mutat majd magából.

(Libri Könyvkiadó, Budapest, 2011)